

Žene kroz povijest

(Žene kroz povijest. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Dies historiae 2012. Urednice Matea Jalžević i Petra Marinčić. 2014. Društvo studenata povijesti Ivan Lučić – Lucius. Zagreb, 197 str.)

U listopadu 2014. godine objavljen je zbornik radova *Žene kroz povijest*. Zbornik je rezultat znanstvenoga skupa „Dies Historiae“ održanog 5. prosinca 2012. godine u organizaciji Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“ Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, a objavljen je kao šesta knjiga Biblioteke Dies Historiae. Ovaj interdisciplinarni zbornik kroz deset članaka autorica i autora različitih stručnih profila prikazuje razne teme vezane uz povijest žena i njihovu ulogu u društvu svoga vremena.

Prvi članak, autora Ante Bežena, nosi naslov *Prof. dr. sc. Vesna Girardi Jurkić - prva ministrica prosvjete i kulture u neovisnoj Hrvatskoj*. Napisan kao svojevrsni nekrolog i spomenica, članak je tematski podijeljen u dva dijela. U prvom se dijelu donose podaci o roditeljima, djetinjstvu, školovanju, političkoj i znanstvenoj karijeri profesorice Girardi Jurkić. Posebno se ističu njezine zasluge vezane uz djelovanje u tadašnjem Ministarstvu prosvjete, kulture i športa gdje je, između ostalog, u ratnim uvjetima bila zadužena za zaštitu kulturne i spomeničke baštine. Najveće zasluge pripadaju joj zbog izvrsne koordinacije školskim ustanovama tijekom rata, uspostavljanja četverogodišnjeg pedagoškog fakulteta (studija razredne nastave) kao i zbog donošenja rješenja

Ministarstva o odobrenju Hrvatskoga pravopisa Milana Moguša, Božidara Finke i Stjepana Babića za uporabu u školama 1994., znanstvenih prinosa polju arheologije ne samo za područje Istre nego i cijele Hrvatske, ali i zasluge stečene na novoj funkciji prve hrvatske veleposlanice u UNESCO-u, koju je obnašala do 2001. godine. Drugi dio ovoga rada donosi izbor iz autoričine bogate bibliografije, objavljujane od 1973. do 2012. godine, podijeljene u četiri grupe (Autorske knjige, monografije, vodiči; Prilozi u knjigama/ monografijama; Znanstveni radovi; Stručni radovi).

Kratak osvrt na život i djelovanje utemeljiteljice ženskih studija u Hrvatskoj dala je Andrea Feldman u članku *Hommage à Lydia Sklevicky (1952-1990)* naglašavajući njenu hrabrost u predstavljanju hrvatske znanosti svjetskoj javnosti u, kako navodi, provincijalizmom dirigiranoj akademskoj zajednici. Baveći se poviješću ženskog pokreta u jugoistočnoj Europi, primjenjujući metode istraživanja kulturne i političke antropologije i objavljujući rezultate svojih istraživanja na nekoliko svjetskih jezika te surađujući s prominentnim stranim znanstvenim časopisima, Lydia Sklevicky je, autoričnim riječima, doslovno postavila hrvatsku znanost na kar-

tu svijeta. O značaju ove hrvatske znanstvenice svjedoči i činjenica da je samo šest godina nakon njene smrti objavljena bibliografija radova Lydije Sklevicky u knjizi *Konji, žene, ratovi* koju je odabrala i priredila Dunja Rihtman Auguštin.

Pravnopovijesni aspekt u proučavanju žena prikazan je u radu *Tri pravnopovijesna modela nasljednog prava koji su poboljšali pravni položaj žene ili bili još jedan oblik nasilja nad njom* autorice Zrinke Erent-Sunko. Proučavajući Hamurabijev nasljednopravni model za žene, grčki model nasljeđivanja za žene te franački model – *Lex salica*, autorica piše o mehanizmima kojima je bio cilj ublažiti posljedice zabrana i ograničenja na položaj žena navedenih u tri proučavana zakona. Naime, odabrani nasljednopravni modeli na različite su načine isključivali ili ograničavali pravo žena na nasljeđivanje. Miraz i darovanje smatrani su vrstom naslijeđa žene, a svrha njihova postojanja bila je barem djelomična financijska i materijalna sigurnost. Stoga ih uz ostale mehanizme, kojima su se ublažavala nasljednopravna ograničenja i zabrana za žene, prema mišljenju autorice, treba gledati u pozitivnijem svjetlu.

Sljedeći rad u ovom zborniku bavi se kasnim srednjim vijekom i nosi naslov *Ženska posluga u dobrostojećim obiteljima srednjovjekovnog Dubrovnika*. Autor, Gordan Ravančić, na osnovi kaznenih spisa, oporuka i postojeće literature o temi obitelji i položaju žena u srednjovjekovnom društvu prikazuje odnos dubrovačkog srednjovjekovnog društva prema ženskoj posluzi.

Autor navodi da je pojam srednjovjekovne obitelji i njene društvene funkcije uvelike bio povezan s konceptom posjeda i vlasništva, kako u gospodarskom, tako i u upravljačkom smislu. S jedne su strane bili gospodari, a s druge sluge, unajmljeni ili stečeni, jednaki po statusu, ali različiti u pravnom smislu (slobodni i neslobodni). S obzirom da je u kasnosrednjovjekovnom Dubrovniku brak smatran prije svega obiteljskim poslom iz kojeg obje strane mogu imati koristi, kako materijalno, tako i poslovno, *potestas patris* (moć glave obitelji) odlučivala je o sudbini ne samo obitelji, nego i sluga. S obzirom na tako definiranu moć, mnogi od dubrovačkih vlastelina imali su stalne ili povremene ljubavnice, tj. konkubine, najčešće žensku poslugu iz vlastitog kućanstva. Opisujući strukturu dubrovačkog društva i uspoređujući različitu društvenu pozadinu pojedinih sluga, autor zaključuje kako je realnost kasnosrednjovjekovnog dubrovačkog društva bio dvostruki moral u odnosu prema ženskoj posluzi.

Istim razdobljem, ali različitim društvenim slojem, bavi se i Marija Karbić u radu *Uloga pripadnica visokog plemstva u životu hrvatskih zemalja tijekom kasnoga srednjeg vijeka*. Baveći se isključivo savsko-dravskim međurječjem, autorica uspoređuje tadašnje tamošnje pravne odredbe i praksu u nasljeđivanju po ženskoj lozi na primjeru plemkinja Barbare Frankopan i Jelene Jakšić. S obzirom da su se žene rijetko spominjale u povijesnim vrelima, malo je radova napisano na tu temu u hrvatskoj historiografiji. Iako su žene u društvu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva bile ogra-

ničene istaknutom, ratničkom ulogom muškaraca, ipak su imale aktivniju ulogu u društvu od očekivane. S obzirom na brojne mogućnosti nasljeđivanja po ženskoj lozi, naročito se ističe važnost uloge žena u prenošenju vlasništva nad nekim dobrom, ali i položaja i ugleda iz ruku jedne obitelji u ruke druge što je uvelike mijenjalo plemenitašku sliku tadašnjeg hrvatskog društva.

Medijsku sliku studentica s početka 20. stoljeća donosi rad autorice Tihane Luetić *Studentski časopisi početkom 20. stoljeća o ženama na Kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu*. Autorica se pri izradi ovoga članka koristila studentskim časopisima ideološki podijeljenima u tri skupine: časopisi napredne omladine, časopisi pravaša ili mladohrvata te časopisi katoličke mladeži. Naglasak je stavljen na dosad neistraženu perspektivu o pitanju ženskog studiranja u Hrvatskoj. Naime, otvaranje vrata Sveučilišta ženskim polaznicima bio je s jedne strane pokazatelj modernizacije hrvatskog društva i samog Sveučilišta na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, a s druge, s obzirom na autoričino istraživanje, pokazatelj nespremnosti sveučilišnog muškog društva na ovaj korak kojemu nije jasan cilj i svrha visokoškolske naobrazbe za djevojke. Autorica se dotiče i pitanja percepcije europskih studentica u tamošnjim časopisima, a na kraju rada donosi i nekoliko djevojačkih iskustava o studiranju u navedenom razdoblju. Ti autobiografski zapisi djevojaka koje su prve studirale na Sveučilištu, poput Elise Richter spomenute u tekstu, pokazuju da se kao studentice nisu

mogle niti smjele posebno isticati tijekom svoga obrazovanja, a nerijetko su bile i diskriminirane. S obzirom da se u novijoj historiografiji sve više pažnje pridaje položaju studentica i žena općenito u vremenima modernizacije hrvatskoga društva, ovaj rad predstavlja iznimno važan doprinos toj temi.

Djevojačkim iskustvom bavi se i Dubravka Zima u radu *Odrastanje adolescentice u 19. stoljeću: djevojački dnevnik Ivane Brlić-Mažuranić (1888.-1891.)*. Obradujući dnevnik Ivane Mažuranić, pisan od četrnaeste do sedamnaeste godine života, autorica razlikuje javni (obilježja ženske građanske adolescencije 19. stoljeća) i privatni lik adolescentice 19. stoljeća. Prvi put objavljen tek 2010. godine u redakturi Sanje Lovrenčić, dnevnik prati duhovni razvitak, klonule faze, a katkad i dugačke filozofske misli Ivane Mažuranić kao adolescentice. Koristeći radove Iskre Iveljić i Katarine Nine Simončić, autorica dnevnik Ivane Mažuranić tumači kroz nekoliko aspekata: društvenost, društvene predodžbe i autoričine dnevničke samoanalize adolescentinskoga razmišljanja i ponašanja. Naglašena je književna i izvanknjiževna vrijednost ovoga testa za proučavanje građanske adolescencije s kraja 19. stoljeća, a rad se temelji na reprezentativnosti adolescentičina iskustva u razdoblju zapisivanja dnevnika.

O položaju žene u međuratnom razdoblju, pitanju izbjeglištva, identifikacije i preživljavanja u uvjetima totalitarne diktature piše Andrea Feldman u radu *Vera Stein Erlich. Skica za jedan podijeljen život*. Rad je podijeljen u pet manjih cjelina: Ishodište, Akademski

razvoj, U salonu Erlich Stein, Ratno doba i Amerika izbliza, u kojima se prati život i djelo poznate sociologinje, antropologinje, feministice i židovske intelektualke Vere Erlich Stein. Ovu je znanstvenicu obilježilo njezino liberalno, židovsko i istovremeno elitističko porijeklo pa su njeni pokušaji da iznađe demokratičnije i pluralne metode akademskog i političkog rada ostale na margini tridesetih godina i ponovno se pokazale bezuspješnima tijekom poslijeratne Jugoslavije. Marginalizirana i progonjena, nikada se nije uklopila niti na Sveučilištu u uvjetima nove socijalističke hijerarhije, niti u novostvorenim društvenim elitama poslijeratnog Zagreba. Autorica zaključuje da, koliko god su njezina uvjerenja bila napredna, Vera Erlich Stein pripadala je progonoj građanskoj klasi što je vjerojatno bio uzrok njenom samoubojstvu u 83. godini života.

Sljedeći rad bavi se hrvatskom skladateljicom Ivanom Lang (*Ivana Lang – hrvatska skladateljica (O 100-toj obljetnici rođenja 1912.-1982.)*). Autorica Tamara Jurkić Sviben upućuje na biografske elemente, osobne dnevničke, glavne karakteristike pojedinih opusa te pregled dosadašnje literature o skladateljici, a za cilj ima osvijestiti znanstvenoj i široj javnosti važnost Ivane Lang kao hrvatske skladateljice koja je svoj doživljaj svijeta vrlo intimno utkala u glazbu i pridoniojela svojim djelima hrvatskoj glazbenoj baštini. Inspirirana stihovima poznatih hrvatskih književnika poput Filipa Valjala, Vladimira Vidrića, Antuna Gustava Matoša, Dragutina Domjanića, Vanje Radauša, Vesne Pa-

run, ali i Frana Alfrevića, Nikole Pavlića i Nede Brlić (kći Ivane Brlić-Mažuranić) pisala je skladbe za klavir i harfu, a posebnu je pažnju pridavala pjevanju. Ostavivši pozamašan opus od 110 skladbi, Ivana Lang treba ostati zapamćena kao skladateljica koja je svojim opusom izgradila most u povijesti glazbe od Elene Pucić-Sorkočević i Dore Pejačević prema suvremenim hrvatskim skladateljicama.

Posljednji rad u ovom zborniku bavi se medijskim poimanjem ženske ljepote na primjeru časopisa *Cosmopolitan* i *Klik* iz 2010. godine, a izrađen je u suautorstvu Danijela Labaša i Maje Mihovilović (*Mediji i konstruiranje mita o ženskoj ljepoti*). Autori navode kako medijske slike kao element socijalizacije bitno utječu na percepciju poželjnog izgleda i ponašanja u nekoj kulturi, kao i na vrijednosti kojima se muškarci i žene u društvu označavaju kao uspješni ili neuspješni. Percepcija žene temelji se, prema mišljenju autora, na tradiciji zapadne umjetnosti koja muškaraca prikazuje kao promatrača, a ženu kao promatranu. Ona se danas nastavlja i u suvremenim medijima, a posebno preko promidžbe i promidžbenih oglasa, pri čemu je muškarac idealan promatrač. S obzirom da određeni stereotip može pojačati i učvrstiti proces samostereotipiziranja, koji nastaje kada se vjerovanja pojedinca o svojim vlastitim osobinama poklapaju s općim vjerovanjima o osobinama grupe kojoj pojedinac pripada, ističe se važnost edukacije djece o medijskim konstruktima, kako ih tumačiti i kritički promatrati te kako stvoriti sliku o sebi utemeljenu na samopoštovanju,

unutarnjem zadovoljstvu i vrijednostima, a ne na medijski nametnutom nedostižnom idealu ljepote i poželjnosti.

Žene kao tema povijesnih i drugih rasprava novija su pojava u akademskim krugovima. Kako žene do 20. stoljeća gotovo nemaju druge uloge u društvu, osim uloge majke i kućepaziteljice, tako se zapisi o njima relativno rijetko pronalaze. Pojedinke i skupine žena obrađene u ovom zborniku predstavljaju odmak od stereotipa da

je žena u Hrvatskoj bila ograničena na samo jednu ulogu u društvu. Donoseći nove rezultate istraživanja, interpretacije povijesnih vrela i ističući važnost istraživanja ženske povijesti te moderne ženske uloge u društvu koja je ravnopravna muškarcu ne samo sa povijesnog, nego i sa ostalih stajališta, ovaj zbornik predstavlja vrijedno djelo u znanstvenom i kulturnom smislu.

Dragana Marković